

Το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, με αφορμή τη συμπλήρωση 20 χρόνων λειτουργίας το 2014, είχε οργανώσει περιοδική έκθεση στην οποία παρουσίασε όλο το έργο των δωρητών και χορηγών, που με τη γενναιοδωρία τους εμπλούτισαν τις συλλογές του και διευκόλυναν το έργο του. Τίμησε έτσι, για ακόμη μια φορά, όλους όσους έχουν συνεισφέρει με δωρεές στον εμπλουτισμό των συλλογών του, υλοποιώντας έναν από τους στόχους του, που είναι η διάσωση, τεκμηρίωση, προβολή και διάθεσή τους στο ευρύ κοινό. Στα χρόνια που ακολούθησαν η συλλογή εμπλουτίστηκε με δωρεές ιδιωτών, αλλά και με αγορές του ίδιου του Μουσείου από ιδιώτες, νόμιμους κατόχους αντικειμένων που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ιστορικό και καλλιτεχνικό ενδιαφέρον.

Στην έκθεση αυτή, το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού παρουσιάζει στους πολίτες τα νέα αποκτήματα που περιήλθαν στις Συλλογές του τα τελευταία χρόνια, εντάσσοντάς τα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο σε ό,τι αφορά το είδος, τη λειτουργικότητα, την ερμηνεία και την ιστορία που αυτά αφηγούνται. Χαρακτικά, εικόνες, αντικείμενα μικροτεχνίας, νομίσματα, αλλά και φωτογραφίες και αρχαιολογικά υλικά που τυχαίνουν ειδικού ιστορικού ενδιαφέροντος, μας δίνουν το έναυσμα για την αφήγηση και την πλοκή μικρών ιστοριών.

Συντελεστές έκθεσης

Συντονισμός

Δρ Αγαθονίκη Τσιλιπάκου
Προϊσταμένη Μουσείου
Βυζαντινού Πολιτισμού

Επιμέλεια

Μαρία Πολυχρονάκη
Αρχαιολόγος

Μουσειολογική μελέτη - σκεπτικό

+Γεωργία Παπαζώτου,
Προϊσταμένη Τμήματος Συλλογής
Γλυπτικής, Ξυλογλυπτικής,
Κεραμικής, Μικροτεχνίας,
Νομισμάτων, Μουσαμάδων και
Υφασμάτων του ΜΒΠ

Επιστημονική ομάδα

Δρ Αναστάσιος Αντωνάρας
Προϊστάμενος Τμήματος
Εκθέσεων, Επικοινωνίας και
Εκπαίδευσης του ΜΒΠ

Δρ Παναγιώτης Καμπάνης
Μαρία Πολυχρονάκη
Αρχαιολόγοι

Δρ Ηρώ Κατσαρίδου
Αρχαιολόγος – Ιστορικός Τέχνης

Μουσειογραφικός σχεδιασμός - εφαρμογή

Ευθυμία Παπασωτηρίου
Αρχιτέκτων-μηχανικός

Συντήρηση Αντικειμένων

Δρ Δήμητρα Λαζίδου
Προϊσταμένη Τμήματος
Συντήρησης Αρχαιοτήτων και
Έργων Τέχνης του ΜΒΠ

Δήμητρα Δροσάκη
Μαγδαληνή Μουρατίδου
Δρ Γεώργιος Μπουδαλής
Συντηρητές Αρχαιοτήτων και
Έργων Τέχνης

Τεχνική Υποστήριξη

Γιώργος Αλεξανδρής
Αλέξανδρος Θεμελής
Βασίλης Γραντσανλής
Εργατοτεχνίτες

Φωτισμός

Γιώργος Ζίγκας
Ηλεκτρολόγος

Φωτογραφίες αντικειμένων

Θάνος Καρτσόγλου

Εκτυπώσεις γραφιστικών:

Whale Graphics A.E.

«Πανόραμα» της Κωνσταντινούπολης
στην εποχή του Κωνσταντίνου.
Χαλκογραφία Luigi Castellari.
Δωρεά Γιώργου Κιουρτζιάν

Δωρήματα

Μικρές ιστορίες για νέα αποκτήματα

Στη μνήμη της Γεωργίας Παπαζώτου

Τοπογραφικός χάρτης της Κωνσταντινούπολης, χαλκογραφία 1742. Δωρεά Γ. Κιουρτζιάν

Εγγράφατες αφηγήσεις

Χαρακτικά είναι οι τυπωμένες εικόνες σε χαρτί ή ύφασμα από μήτρες φιλοτεκνημένες σε χαλκό, λίθο ή ξύλο. Ανάλογα με την ύλη της μήτρας, στην οποία χαραχθηκε το εικονογραφικό τους θέμα, ονομάζονται χαλκογραφίες, λιθογραφίες ή ξυλογραφίες. Η τέχνη της χαρακτικής αναπτύχθηκε μετά την ανακάλυψη της τυπογραφίας και επέτρεπε την παραγωγή πολλών αντιγράφων με το ίδιο θέμα.

Η ορθόδοξη εκκλησία ήδη από το 17ο αι. υιοθέτησε το νέο αυτό εικαστικό είδος, τα χαρακτικά ή χάρτινες εικόνες, που με τη φροντίδα φωτισμένων Ελλήνων της Διασποράς, τυπώθηκαν για πρώτη φορά σε κέντρα του εξωτερικού, όπου αναπτύχθηκαν σημαντικές ελληνικές κοινότητες στους χρόνους μετά την Άλωση, όπως η Βενετία και η Βιέννη. Από το 18ο αιώνα και μετά η τέχνη της χαρακτικής μεταπήδησε στα μεγάλα μοναστικά κέντρα της Ανατολής, κυρίως στο Άγιο Όρος.

Συνήθη θέματα των ορθόδοξων χαρακτικών ήταν οι γενικές απόψεις μοναστηριών, οι αφηγηματικές σκηνές της ιστορίας της ίδρυσής τους, σκηνές θαυμάτων, απεικονίσεις της Παναγίας και αγίων ή ακόμη και θέματα αναμνηστικού χαρακτήρα. Η ευρεία κυκλοφορία των χαρακτικών υπήρξε μέσο γνωστοποίησης της ιστορίας των μοναστηριών στους απανταχού ορθόδοξους πιστούς και ταυτόχρονα μέσο προτροπής ενίσχυσής τους με δωρεές και χορηγίες.

Στον αγώνα της πίστης

Κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής κατοχής η δοκιμασία της Ορθόδοξης πίστης αποτυπώθηκε στην αναβίωση του μοναχισμού, αλλά και στην ανάδειξη πιστών που μαρτύρησαν για τη θρησκεία, οι γνωστοί νεομάρτυρες.

Μεγάλες μορφές του μοναχισμού ανακηρύχθηκαν άγιοι που συνέδεσαν το όνομά τους με την ίδρυση σημαντικών μοναστηριών. Ο άγιος Θεωνάς ιδρύει τη μονή της Αγίας Αναστασίας Φαρμακολύτριας, ο όσιος Νικά-

νωρ τη μονή Ζάβορδας στο Καλλίστρατο όρος και ο άγιος Διονύσιος τη μονή της Αγίας Τριάδος στον Όλυμπο. Οι νέες αυτές μονές, παράλληλα με τις παλαιότερες που επιβίωσαν μετά την Άλωση, υπήρξαν σε όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας πυρήνες διαφύλαξης του θρησκευτικού φρονήματος και της πνευματικής συνοχής των υπόδουλων Ελλήνων. Στις εικόνες οι άγιοι - μοναχοί απεικονίζονται κρατώντας ομοιώματα των ναών των οποίων υπήρξαν ιδρυτές.

Μάρτυρες της πίστης στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, οι νεομάρτυρες αγιοποιήθηκαν από την Εκκλησία και τιμόνταν σε εκδηλώσεις τοπικού και λαϊκού συνήθως χαρακτήρα. Στη θρησκευτική ζωγραφική οι νεομάρτυρες απεικονίζονται με ενδυμασία ανάλογη της ιδιότητάς τους, με λαϊκές φορεσιές οι κοσμικοί και άμφια οι ιερωμένοι. Προβάλλουν μπροστά από την παράσταση της πόλης όπου μαρτύρησαν, συνοδευόμενοι συνήθως από σκηνές του μαρτυρίου τους.

Στο εικονοστάσι

Ως εικόνες ιδιωτικής λατρείας θεωρούνται εκείνες που κυρίως λόγω των διαστάσεων, του σχήματος, αλλά και του εικονογραφικού τους θέματος προορίζονταν για ιδιωτικούς χώρους - κατοικίες, μέσα στις οποίες κατασκευάζονταν μικρά εικονοστάσια. Εκεί τοποθετούσαν τις εικόνες των αγίων, μια συνήθεια που επικρατεί έως τις μέρες μας. Στην κατηγορία των εικόνων ιδιωτικής λατρείας εντάσσονται τα δίπτυχα, τα τρίπτυχα και τα πολύπτυχα, που άλλοτε έχουν σωθεί ολόκληρα και άλλοτε εν μέρει. Στο κεντρικό φύλλο ενός τριπτύχου συνθίζεται η εικονογράφηση της Παναγίας Βρεφοκρατούσας, του Χριστού, της Σταύρωσης, της Δέησης ή και άλλων προσφιλών αγίων.

«... υπόμνημα εστίν η εικόν. Και όπερ τοις γράμματα μεμυημένοις η βίβλος, τούτο τοις αγραμματίοις η εικόν' και όπερ τη ακοή ο λόγος, τούτο τη οράσει η εικόν' νοητώσ αυτώ ενούμεθα...»

Ιωάννης Δαμασκηνός, Προς τους διαβάλλοντας τας Αγίας Εικόνας, Ι, 17

Τρίπτυχο με κεντρική εικόνα την Παναγία Ρόδον το Αμάραντον. Αριστερά οι άγιοι Σπυρίδων, Αθανάσιος Αλεξανδρείας και Γεώργιος. Δεξιά οι άγιοι Νικόλαος, Χαράλαμπος και Δημήτριος, 18ος αι. Δωρεά Ευστρατίου Δούκα

Σιδερένιο ξίφος με αργυρή, επίχρυση λαβή, μέσων ή υστεροβυζαντινών χρόνων. Δωρεά Ιωάννη Τσιμποπάνου

Χρυσό υπέρπυρο Ιωάννη Γ' Δούκα Βατάτζη (1222-1254), νομισματοκοπέιου Νικαίας. Αγορά Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού από τη νόμιμη κάτοχο Βασιλική Ζάγκλη.

Η Μονή Φιλοθέου στο Άγιο Όρος, χαλκογραφία. Παρά Νικολάου Χιωνάκη, εν Μόσχα Δ' Αυγούστου 1849. Δια χειρός Γενναδίου μοναχού 1845. Δωρεά Γιώργου Κιουρτζιάν

Ο άγιος Γεώργιος εξ Ιωαννίνων, 19ος αι. Δωρεά Ευστρατίου Δούκα

Αρχαιολογικά ευρήματα/συλλεκτικά αντικείμενα

Τα αρχαιολογικά ευρήματα μιας μεθοδικής ανασκαφικής έρευνας είναι πολύτιμοι μάρτυρες του παρελθόντος και παρέχουν πληροφορίες για το κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο στο οποίο κατασκευάστηκαν. Στον αντίποδα τοποθετούνται τα αντικείμενα που προέρχονται από ιδιωτικές συλλογές. Έχοντας αποκοπεί από το ανασκαφικό τους πλαίσιο, τα αντικείμενα αυτά εμπεριέχουν στοιχεία τυχαιότητας και αντανακλούν πρωτίστως την αισθητική του συλλέκτη, όπως και το περιεχόμενο και τον χαρακτήρα της συλλογής του.

Παρά όμως τον αποσπασματικό χαρακτήρα των ιδιωτικών συλλογών, οποιοδήποτε αντικείμενο που καταλήγει στο Μουσείο, όσο ταπεινό κι αν φαίνεται εκ πρώτης, μπορεί να συμβάλει καθοριστικά στον εμπλουτισμό της συλλογής του. Έτσι, τόσο ένα σπαθί με περίτεχνη αργυρή και επίχρυση λαβή, όσο και αντικείμενα καθημερινής χρήσης ή και νομίσματα μας δίνουν τις δικές τους πληροφορίες, προσδίδοντας νέες πτυχές στην ερμηνεία του πολιτισμού της εποχής.

Μια νέα συλλογή γεννιέται

Το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού έγινε αποδέκτης μιας ιδιαίτερα σημαντικής δωρεάς από τον Γιώργο Κιουρτζιάν, βυζαντινολόγο και επιγραφολόγο που εργάζεται στη Bibliothéque byzantine, στο Collége de France του Παρισιού. Πρόκειται για ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον αρχαιολογικό σύνολο αποτελούμενο πρωτίστως από φωτογραφίες, επιστολικά δελτάρια και έγγραφα από ολόκληρο το φάσμα του 20ού αιώνα.

Στο σύνολο αυτό ξεχωρίζουν μια σειρά δεκαεπτά φωτογραφιών μεγάλου μεγέθους, που αποτυπώνουν τις καταστροφές που προκάλεσαν οι εμφύλιες διαμάχες κατά την Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917 στα μνημεία του Κρεμλίνου. Το φωτογραφικό αυτό υλικό προέρχεται από το προσωπικό αρχείο του βυζαντινολόγου, αναστηλωτή των ψηφιδωτών της Αγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως και ιδρυτή του κέντρου ερευνών Dumbarton Oaks Thomas Whittemore (1871-1950). Το σύνολο του αρχείου Κιουρτζιάν συνιστά μια νέα κατηγορία στις συλλογές του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού και είναι πλέον διαθέσιμο για να εμπλουτίσει τις νέες εκθέσεις που σχεδιάζει ο φορέας.

Φωτογραφίες που αποτυπώνουν καταστροφές μνημείων από την Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917. 1917-1918. Αργυροτυπίες επικολλημένες σε χαρτόνι. Δωρεά Γιώργου Κιουρτζιάν.